א א דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ
בִּנְיָמִן: ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן
מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: ד וַיְהִי
דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ה בְּטֶרֶם כתיב אצורך אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ

רש"י

(א) דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו'. לימי כר קלקלתם דתקנן עובדוכי ירמיה כח מרתב הזוכה ולוכם כר מתקנתם דמקלקלן עובדוכי גלו ישראל שקלקלו מעשיהן שנתו מזרע כשר: (ב) אשר היה דבר ה' אליו וגו'. מכר התחילה שכינה לשרות עליו בחומו הזמן: (ג) ויהי בימי יהויקים. ויכי נביא כל ימי יהויקיס ויכי צדקיהו עד חצי חמישי שבהן גלו ישראל על גלות יכויכין בחדש החמישי: (ה) בטרם אצרך בבטן וגו'. מימי מדס הרחמן הרחמו הקב"ה למדס דור ודור ונביאיו: אצרך. לשון צורה: ידעתיך. קנייוסט"ו בלעז כמו לח נודעתי להס

ביאור על פי המלבי"ם

פרק א

(א) בתחילת הספר מקדים הנביא לומר מי הוא, ומה ייחוסו ומקומו, מה איכות הדברים שנאמרו בספר ובאיזה זמן נאמרו: **דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ, בֶּן חִלְקִיָּהוּ,** שהיה אביו נביא וכהן גדול, **מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת** המיוחדים ביראת ה', **בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן,** ולא היה מתושבי ירושלים, ולכן לא הכיר להם פנים ולא חיפה עליהם, והיו דבריו נשמעים ביותר.

(ב) ולא אמר את הדברים מליבו, אלא **אֲשֶׁר הָיָה דְבַר ה' אֵלָיו** בנבואה, והתנבא בשלשה זמנים שונים, א. **בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה, בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ,** שבאותו זמן היה המלך צדיק והעם צדיקים.

(ג) ב. **וַיְהִי** - וכן התמידה נבואתו **בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה,** שהיה המלך רשע והעם צדיקים, ג. **עַד תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה,** שהיה המלך צדיק והעם רשעים, וכך היה מתנבא והולך **עַד גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי,** שאז התקיימה נבואתו לעיני כל.

(ד) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר.

(ה) הנביא צריך להיות מוכן לנבואה בטבעו, שיהיה בעל מידות טובות ותכונות מושלמות, וכן יהיו מושלמים בו כוחות הנפש והשכל, וכן צריך הוא להכין את עצמו לנבואה בבחירתו בטוב, על ידי התקדשותו ופרישותו מעניני העולם הזה, ועשיית מעשים טובים. ועל ההכנה הטבעית אמר לו ה', **בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן** - לפני יצירתו, שאז הוא הזמן להכין את כוחות נפשו וטבעיו אל הנבואה, כבר **יְדַעְתִּיךָ,** כי הקדים ה' את ייעודו לנביא לפני התחלת יצירת גופו. ועל ההכנה

וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ ו וָאֹמַר אֲהָהּ
אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךְ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוֶּךָּ תְּדַבֵּר׃ ח אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃

רש"י

(ה) הקדשתיך. זמנתיך לכך: נביא לגוים. ליטרח"ל שהיו נוהגים עצמם כעכו"ס כך נדרש בספרי נצי"ב מקרבך וגו' (דברים יח) יקים לך ולא למכתשתי תורה הא מה מני מקייס נצי"ב לגויס נתתיך נבני ישראל שהיו נוהגים כעכו"ס. ד"ק בטרס תצא מרחס הקדשתיך עליך ממרתי למשה נצי"ב מקיס להס כמוך (דברים יח) זה הוכיחס וזה הוכיחס זה נתנבא מרבעים שנה וזה נתנבא מרבעים שנה:

(ו) אהה. ל' יילל קונפלייינ"ט בלע"ז: כי נער אנכי. מיני כדמי להוכיחן משה הוכיחן שמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהס בכמה נסיס שעשה להס הוליאס ממלריס וקרע להס את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להס את התורה העלה את הבאר מני בחמלת שליחותי מני בא להוכיחס: (ז) על כל אשר אשלחך. אל העכו"ס: ואת כל אשר אצוך. ליטרח"ל תדבר:

ביאור על פי המלבי"ם

התלויה בבחירתו אמר לו ה' **וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם** - לפני שנולדת והתחלת לבחור בעשיית מעשים טובים, כבר אז **הִקְדַּשְׁתִּיךָ** לנבואה, באופן שלא הוצרך לנבואתו לא להכנה הטבעית ולא להכנה התלויה בבחירתו, והטעם לכך, כיון שלא היתה נבואתו לצורך עצמו, ואף לא לצורך שליחות מסוימת, אלא **נָבִיא לַגּוֹיִם** - לכל האומות **נְתַתִּיךָ**.

(ו) **וָאֹמַר**, אמנם לאחר שהכינו ה' לנבואה אינו צריך עוד להכנה טבעית ולא להכנה התלויה בבחירתו, אך יש לו חסרון אחר, ועל זה אמר **אֲהָהּ אֲדֹנָי אֱלֹהִים, הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דַבֵּר, כִּי נַעַר אָנֹכִי**, ויש בזה שלשה חסרונות, א. הנער אינו מעז לדבר בפני גדולים ממנו, ב. הנער אינו יודע לסדר דבריו כראוי במליצה ולשון צחה, ג. העם לא ישא פנים לנער צעיר המתנבא, ואם יתנבא אליהם נבואות קשות יקומו עליו ויהרגוהו.

(ז) וה' השיב לו תשובה על שלשת החששות שלו, **וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי**, שמחמת כן אינך מעז לעמוד בפני גדולים, **כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךָ תֵּלֵךְ**, וההולך בשליחות מלך גדול אינו מתבייש לעשות את שליחותו, בהכירו את מעלת משלחו, גם אם הוא עצמו אינו חשוב כל כך. וכנגד מה שחשש שאין לו שפה מליצית וראויה לנבואה, **וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ תְּדַבֵּר**, וכיון שידבר רק את הנבואות שישים ה' בפיו, אין חסרון בכך שאין לו מצד עצמו לשון צחה.

(ח) וכנגד מה שחשש שיזיקו לו העם בשומעם נבואות קשות מפי נער צעיר, אמר לו **אַל תִּירָא מִפְּנֵיהֶם, כִּי אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ, נְאֻם ה'**.

ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיִּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי
דְבָרַי בְּפִיךָ: י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ | הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ:
יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל
שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד
אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה | אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה:

רש"י

(ט) וישלח ה' את ידו. כל שלימות שהוא מעל יד לפון הוסטה ל"פ כתרגום ושלח ה' ית פתגמי נביותיה: (י) הפקדתיך. מעותיך על העכו"ס: לנתוש ולנתוץ. ליספניר בלעז: (יא) מקל שקד. מנדולי"ר בלעז, ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמוחי למסמח: (יב) היטבת לראות. השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל המילנות אף אני ממהר לעשות דברי, ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת תניטתו עד גמר בישולו עשרים וארבע יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לשבעה באב שבו נשרף הבית: (יג) סיר נפוח. רותח בויילנ"ט בלעז: ופניו. רמיחותיו משמעותו"ש בלעז:

ביאור על פי המלבי"ם

(ט) וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יָדוֹ, וַיִּגַּע עַל פִּי, וזה משל למסירת הנבואה והגעתה אל הנביא, **וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ.**

(י) ובדיבור זה בעצמו, שהוא דבר ה', יש כח לפעול בכל מציאות העולם, ולכן, **רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל הַגּוֹיִם וְעַל הַמַּמְלָכוֹת, לִנְתוֹשׁ** את הגויים **וְלִנְתוֹץ** את הממלכות, **וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס,** וכל הדברים הללו יהיו על מנת **לִבְנוֹת** מחדש את הממלכות **וְלִנְטוֹעַ** את הגויים.

(יא) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר, מָה אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ, כלומר, באיזו דמות ומשל מצטיירת בעיניך הנבואה הנשלחת אליך כעת, **וָאֹמַר, מַקֵּל** של עץ **שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה,** ולשון 'מקל' מורה על כך שהוא מיועד להכאה.

(יב) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת, בכך שתיארת את העץ כ'מקל', המיועד להכאה, וכמקל של עץ שקד, שהוא ממהר לעשות פירות, **כִּי שֹׁקֵד** [-ממהר] **אֲנִי עַל דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ.**

(יג) אחר שבנבואה הקודמת הודיע לו ה' את זמן קיום הנבואה, שהוא במהירות, **וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי שֵׁנִית,** להודיעו בנבואה זו את המקום שממנו תבא הפורענות, **לֵאמֹר, מָה אַתָּה רֹאֶה. וָאֹמַר, סִיר נָפוּחַ** - סיר רותח המעלה בועות **אֲנִי רֹאֶה, וּפָנָיו** של הסיר, כלומר המקום שממנו מרתיחה אותו האש, **מִפְּנֵי צָפוֹנָה** - מצד צפון.

יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: טו כִּי |
הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ
כִּסְאוֹ פֶּתַח | שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי
יְהוּדָה: טז וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עָזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: יז וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ
וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־
אֲחַתְּךָ לִפְנֵיהֶם: יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל

רש"י

(יד) מצפון תפתח הרעה. נכל לנפוצה של ארץ ישראל היא: (טז) ודברתי משפטי אותם. מתווכח עמהם עם יהודה וירושלים: (יז) תאזור מתניך. ל' זירוז כמיש מיל:

ביאור על פי המלבי"ם

(יד) **וַיֹּאמֶר ה' אֵלָי**, הנמשל של נבואה זו הוא כי **מִצָּפוֹן**, מארץ בבל, העומדת בצפון ארץ ישראל, **תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ**.

(טו) **כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה, נְאֻם ה'**, וכאילו מזמין אותם ה' לשפוט בינו לבין עמו, על שחטאו נגדו, **וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם**, כשופטים היושבים על כס המשפט, **וְעַל כָּל חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב, וְעַל כָּל עָרֵי יְהוּדָה**, וכאילו יתחלקו לכמה בתי דינים.

(טז) **וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם** - וה' יסדר בפניהם את טענותיו ומשפטיו עם עמו, **עַל כָּל רָעָתָם, אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי**, ולא עשו כן מחמת שרצו לפרוק עול, אלא **וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים**, רק שלא רצו לקבל את עול ה' והעדיפו עול של עבודה זרה, ולא עשו כן מחמת שהאמינו באמת שתהיה להם תועלת מעבודה זרה, אלא **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם**, שהם עצמם יודעים ומכירים שאין בהם ממש.

(יז) ואמנם, לפני שיושיב ה' את ה'שופטים' האכזריים למשפט, שולח ה' את הנביא להתרות בישראל, **וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ**, ולא תמתין עד שיבואו אליך, אלא **וְקַמְתָּ** ללכת אליהם, ולא תחסיר דבר מדברי הנבואה, אלא **וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ**, בלא לדלג דבר. **אַל תֵּחַת** [-אל תפחד] **מִפְּנֵיהֶם**, להחניף להם, **פֶּן אֲחַתְּךָ** וְאַפִּילְךָ **לִפְנֵיהֶם**, אבל אם לא תחניף להם אלא תאמר להם את כל דברי הנבואה, לא יוכלו לעשות לך דבר.

(יח) ואל תחשוש שלא ישימו לב לדבריך, **וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם**, שתהיה נדמה בעיניהם **לְעִיר מִבְצָר, וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל**,

וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם
הָאָרֶץ: יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה
לְהַצִּילֶךָ:

ב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ

רש"י

(יח) למלכי יהודה. כנגד מלכי יהודה: (יט) ונלחמו אליך. ויהון דיין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך: (ב) זכרתי לך. מה הייתם שניכם מלי תמוותי לרחם עליכם כי זכרת חסד נעורין ואהבת כלולת חופתך שהכלכלתיך למופה ולי הכנסה הוא, כלומתין נולי"ש בלעז, ומה הוא חסד נעורין לכתך אחר שלומי מסה ואהרן מארץ נוסצת ילמתם למדבר ואין זרה לדרך כי המנחם ני:

ביאור על פי המלבי"ם

וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת, עד שילחמו איתך בחוזקה כדרך שנלחמים לכבוש ערי מבצר ולהפיל חומות נחושת, ותהיה נדמה כך **עַל כָּל הָאָרֶץ, לְמַלְכֵי יְהוּדָה, לְשָׂרֶיהָ, לְכֹהֲנֶיהָ, וּלְעַם הָאָרֶץ.**

(יט) וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ כל הכתות הללו [המלכים, השרים, הכהנים ועם הארץ], ולא יהיה שום אדם שיעזור לך, **וְלֹא יוּכְלוּ לָךְ,** יען **כִּי אִתְּךָ אֲנִי, נְאֻם ה', לְהַצִּילֶךָ.**

פרק ב

אחרי שהקדים ירמיהו לבאר את זמן נבואתו, איכותה ועניינה באופן כללי, מקדים הוא הקדמה כללית לכל נבואות הפורענות שהתנבא על ישראל, ואומר כי בכל העונשים הללו לא שכח ה' את בריתו עמם, ועוד אהבתו נתונה להם, והרי זה כמו אב שהעניש את בנו ומסרו ביד אדם אכזר, שעדיין ליבו מלא רחמים על בנו המוכה, וסופו להעניש את המכים אותו. ובנבואה זו נמשלת השייכות של ה' וישראל לחתן וכלה, כאשר החתן בא מארץ רחוקה למקום שאין מכירים אותו, והכלה עשתה עמו חסד והכניסה אותו לביתה, ואחר כך הוסיפה והתחתנה עמו, ולבסוף הלכה אחריו לדרך רחוקה שאינה מוכרת לה.

(א) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר.

(ב) הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר, כֹּה אָמַר ה', זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ, והנמשל לזה הוא זמן האבות, כאשר לא היה שֵם ה' מוכר בעולם, והאבות עבדוהו והודיעו לכל את דרך ה', בעוד כל העמים עובדים לאלילים, **אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ,** וזה בזמן יציאת מצרים, כאשר נכנסו ישראל בברית עם ה' וקיבלו

א

א חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם
בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: ב שִׁמְעוּ
שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֶּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם

רש"י

(א) חזון ישעיהו בן אמוץ וגו'. ע"כ לו לדבר זה מסורת בידינו מאבותינו למוך וממליה מלך יהודה מחיים היו: **אשר חזה על יהודה וירושלים.** והלא על כמה מלוות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרע הספר על סם החזון הזה וכן שנינו בבריית' דמכילתא, בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר הלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברים מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנגטרע עוזיהו נאמר ושמע את קול ה' אומר את מי אשלח ומי ילך לנו (לקמן ו) ואמר הנני שלחני למדנו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אח"כ ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלים כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פלוני אף כאן כתב חזון זה חזה על יהודה וירושלים ולפי שהם תוכחות קוסי קרקס חזון שהוא קשה מעשרה לשונות שנקרעת נבואה כמש"נ בב"ר ורמיה לדבר חזות קשה הוגד לי (לקמן כא): **בימי עוזיהו וגו'.** מלכי יהודה. ד' מלכים הללו קפץ בימיו ביום שנגטרע עוזיהו שרפה שכינה עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו (ונבואה זו נאמרה בימי חזקיהו אמר שגלו עשרת השבטים כת"י): **(ב) שמעו שמים והאזיני ארץ.** משה אמר התחיו השמים ותשמע הארץ (דברים לב) למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה ומדרשות רבים בפ' התזיעו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא שהעדים נאים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותם קיימת אילו לא יפעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר העידותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת גם יפעיה וחלף את הדבר נמצאו שמיהם מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: **כי ה'**

ביאור על פי המלבי"ם

ישעיהו הנביא התנבא בתקופת בית המקדש הראשון, מימות עוזיהו מלך יהודה, ועד זמן חזקיהו מלך יהודה.

אביו של ישעיהו, אמוץ, היה גם הוא נביא, ממשפחת מלכות בית דוד, אמרו חז"ל שאמוץ היה אחיו של אמציה מלך יהודה.

פרק א

(א) חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ, אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם, תחילת הנבואה שבפרק זה עוסקת בארץ יהודה, המשכה עוסק בירושלים, ובסיום הפרק התנבא על יהודה וירושלים. נבואה זו נאמרה לראשונה **בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ** מלך יהודה, וחזר והתנבא נבואה זו בימי **יוֹתָם, אָחָז וְיְחִזְקִיָּהוּ,** שהיו כולם **מַלְכֵי יְהוּדָה.**

(ב) שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ, לפי שהשמים והארץ הם הדברים המפורסמים ביותר בעולם, וקיימים לעד, קורא להם הנביא שישמעו את ריב ה' עם עַמּוֹ, **כִּי ה' דִּבֶּר, בָּנִים** - את עם ישראל, שהם כבנים לי, **גִּדַּלְתִּי** כפי שמגדל אב את בניו, והרי מחוק המוסר הוא שבן יכבד את אביו גם אם לא עשה לו טובה מיוחדת, **וְרוֹמַמְתִּי** - וכל שכן כאן שמלבד זאת שגידל ה' את בניו, הוסיף ורומם אותם על פני כל

פָּשְׁעוּ בִי: ג יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי
לֹא הִתְבּוֹנָן: ד הוֹי | גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֹן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים

רש"י

דבר. (סנהדרין עדים נדבר כשהתרתי בם בימי משה לכן בזו ושמעו שמי מתווכח עמם שעבדו על ההתראה מי לו קרחתי בהם חלש גידלתים ורוממתים והם פשעו בי, ס"ת) שהיו עדים לדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה (שם) בתכילתה: (ג) קונהו. מתקנו בחריסה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע הוא לכל חמור לטוס אינו מבין בעליו עד שילכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קלת תוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר אים את גלולי וגו' ואף לאחר שהוגלתים ממנרים והתכלתים את המן וקראתי מותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (שם"ת) ד"ת ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מורתו עליו לא אינה מה שגזרתי עליו לומר איני מורם היום ואמור לא אמר לבעליו אינו טוען היום ומה אלו שנברתו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילוש פורענות אם חוטאים לא אינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: **לא ידע.** לא אלו לידע וידעו ודאי בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן: (ד) הוי. כל הוי שבמקרא לשון קובל וקונה כאדם הגוגח מלבו ונועק אהה אלא שיש מהם מועטין שהם ל' לעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ לפון (זכריה ב) ואנרומו אללו לשון הכרזה, הוי ים לזעוק על גוי קדוש הנהפך להיות גוי חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון: **עם כבד עון.** כבדות עון, כבד אדם שהוא כבד פיסנ"ט בלעז וכבד שם דבר של כבדות פיסנטוא"ת בלעז ודבוק עם תיבת עון: **זרע מרעים.** והם היו זרע נרך ה', נניס

ביאור על פי המלבי"ם

הגויים, ומחמת כן התחייבו ישראל לעבוד את ה' ולהודות לו בכפליים, ולא די שלא עשו כן, אלא **וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי.**

(ג) יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ - הרי השור מכיר את בעליו בכך שקנה אותו, אף שעדיין לא עשה לו שום טובה, **וַחֲמוֹר,** שאין לו הכרה כל כך כמו השור, מכל מקום מכיר הוא את **אֵבוּס בְּעָלָיו,** כיון שמשם הוא אוכל ונהנה, אבל **יִשְׂרָאֵל,** בעת שקראתים בשם 'ישראל' המורה שהם שייכים לחלקי, והיה להם להכיר את ה' כאדונם, וכדרך השור שמכיר את בעליו, ובכל זאת **לֹא יָדַע** - לא רצה לידע את הדבר, **עַמִּי** - בעת שרוממתי אותם על פני כל העמים, והיה להם להכיר טובה לפחות כחמור, שמכיר את הטובה שבאה אליו מאדוניו, אך **לֹא הִתְבּוֹנָן** - לא רצה להבין את הדבר.

(ד) עתה מתאר הנביא את איכות חטאיהם מדרגה אחר מדרגה, **הוֹי, גּוֹי חֹטֵא,** ו'חטא' הוא בשגגה, אך לא רק בשגגה חטאתם, אלא אתם **עַם כֶּבֶד עָוֹן,** שה'עוון' הוא במזיד, ולא חטאתם רק לפעמים, אלא נעשיתם **זֶרַע מְרֵעִים,** והיינו שהתמידו ברעתם עד שהם מכונים בשם 'מְרֵעִים', שדרכם להרע תמיד, ולא חטאתם רק למלא תאוותכם או להשיג איזו תועלת, אלא נעשיתם **בָּנִים מַשְׁחִיתִים,** שההשחתה מורה על עשיית עבירות ללא הנאה ותועלת, אלא רק מחמת שחיתות הנפש. ולא רק שעברו את כל העבירות הללו, אלא

עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ ה עַל מֵה תֻּכּוּ
עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָי׃ ו מִכַּף־רֶגֶל
וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא

רש"י

היו להקב"ה כשפכו למשמיטים: **נאצו**. הרגיזו: **נזורו אחור**. אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישות וכה"ג וימלו מקדשי בני ישראל (ויקר' כב) נזיר אמיו (במדבר מט) לפי כאן נזורו נסוגו למחוריהם מאחר המקום: **(ה) על מה תוכו וגו'**. אדם שלקה ומוזר על מכתו מכניו מוכיחו ומומר לו על זה לקיתה ומיך נותן לב לומר על סורתן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד לפי כאן על מה תוכו מאחר שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא תניעו: **(ו) מתום**. לשון תמימות שלם מאין מכאוב: **פצע**. מכת חרב: **חבורה**. ל' חבלה: **ומכה טריה**. תירגם יונתן מרסקא כתותה ומרוסקת: **טריה**. דמיניד"ף בלע"ז ובל' גמרא ים טרייה לריסיה מנחם פי' לשון לחות כלומר לחה ורטובה תמיד נובעת מויסט"ף בלע"ז: **לא זורו**. הנגעים המלה לא זורו ע"י

ביאור על פי המלבי"ם

עָזְבוּ לגמרי **אֶת ה'**, ולא עשו כן רק לתאבון ולמלא תאוותם, אלא **נִאֲצוּ** - התכוונו לבזות ולהכעיס **אֶת קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל**, ולא עשו כל זאת דרך פריקת עול ובקשת הבטלה, שאז ניתן ללמד עליהם זכות שלא רצו להיות משועבדים, אלא **נָזֹרוּ אָחוֹר** - נסוגו מעם ה' לעבוד אלהים אחרים, על אף שעבודת האלילים קשה וכבדה יותר, ובחרו בעבודה זו על פני עבודת ה'.

(ה) וכיון שהרביתם כל כך לפשוע עד שהגעתם לתכלית המרד והמרי, אם כן **עַל מֶה תֻּכּוּ** - מה התועלת בכך שאתם מוכים, והרי אין הדבר מעורר אתכם לחזור בתשובה, אלא **עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה** - תמשיכו לסור מאחרי ה', והראיה לכך, כי כבר עתה אתם משולים לאדם חולה, **כָּל רֹאשׁ לָחֳלִי** - החולי הכולל את כל המחלות הוא חולי הראש, כי כל ההרגשות יוצאות מהמוח, וכל האברים נפגעים ממחלת הראש, **וְכָל לֵבָב דַּוָי** - החלק המורגש ביותר במחלת הגוף הוא חולי הלב, השולח חיות לכל האברים על ידי הדם.

(ו) ולא רק הראש והלב חולים, אלא **מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ אֵין בּוֹ מְתֹם** - אין בו אבר תמים, שלם, אלא בכל הגוף יש **פֶּצַע** - מכת חרב, הפותחת את הבשר, **וְחַבּוּרָה** - מכה קהה, הצוררת את הדם תחת העור, **וּמַכָּה טְרִיָּה** - מכה הגורמת להוצאת הלחות מהגוף, ורפואת הפצע היא לחובשו בתחבושת המהדקת את המקום וסוגרת את החתך, ורפואת החבורה היא לרכך את המקום עד שיצא הדם והמוגלה, וכשיש פצע וחבורה במקום אחד אי אפשר לרפואתם, כיון שהרפואה של האחד מזיקה לדבר השני, ורפואת המכה הטריה היא לשים סמים המייבשים את המקום, ורפואה זו מזיקה גם לפצע וגם לחבורה, הצריכים שיהיה המקום לח, ונמצא שהמכות והחבורות בעצמם מפריעות זו לזו, שלא תהיה אפשרות לרפואתם. **לֹא זֹרוּ** - לא פוזרו עליהם הסממנים הניתנים על המכה לריפוי, **וְלֹא**

חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ ז אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃

רש"י

רופאים מצקת ממני תחבושת לשון יזורה על גוהו גפרית (לעיל יח) ומנחם פי' לשון רפואה כמו אין לך דיק למזור (ירמיה ל). ולא מובשו. לשון רפואה: ולא רוככה בשמן. לא רככה מכאב בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשון כל הגוף לפיכך נופל גם לשון רגיש לא זורו הנגעים ולא מובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמת על שהם מלוכלכים ומטונפים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנים ועד גדולים אין בו ממום אין טוב בו פצע וחבורה פצע ועוונות ומטמאים, לא זורו וגו' כלומר לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רככה בשמן תפילו לד הרהור תשובה אין בלבם: (ז) **נֶגְדְּכֶם זָרִים אוכְלִים אותה.** לעיניכם יאכלוה מויניכם: ושממה. מכס כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מצעליה כך תירגם יונתן:

ביאור על פי המלבי"ם

חֻבָּשׁוּ - ואפילו לא נחבשו כדרך שחובשים את הפצעים לפני הריפוי, כדי שלא יתפשטו למקומות אחרים בגוף, **וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן** - ואפילו לא ריככו את המקום בשמן, כדרך שעושים בתחילת הריפוי, הרי שלא התחילו כלל להתעסק ברפואות.

(ז) ועתה מבאר הנביא את הנמשל, שהוא כנגד שלשת הפעמים שבא מלך אשור להלחם בישראל, ובפעם הראשונה בא בימי אחז מלך יהודה, והגלה את עשרת השבטים, וכנגד זה אמר הרי **אַרְצְכֶם שְׁמָמָה,** שרוב הארץ היתה שוממה, וזו הצרה הגדולה ביותר, שהארץ שוממה, וזה כנגד מה שאמר במשל 'כל ראש לחלי', שמחלת הראש היא החמורה יותר, הגם שלא תמיד מרגישים בה כל כך, ואף כאן אחרי שגלו עשרת השבטים, אף על פי שהיתה זו צרה גדולה, מכל מקום לא כולם הרגישו בכך, כיון שהיו עדיין ערים שישבו בשלווה. וכנגד הפעם השניה שבא מלך אשור בימי חזקיהו מלך יהודה, ותפס את ערי יהודה הבצורות, אומר **עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ,** שאמנם זהו דבר הפחות בחשיבותו משממון כל הארץ, אך כל אחד מרגיש בו, שהעיר שהוא גר בה שרופה באש, וזה כנגד 'כל לבב דוי', שחולי הלב מורגש יותר, אך אמנם היו עדיין יחידים שהיו יושבים לבטח. וכנגד הפעם השלישית שהתחיל לצור על ירושלים, אומר **אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ** - אדמתו של כל אחד ואחד ממכם נאכלת על ידי האויבים, וזה כנגד מה שאמר 'מכף רגל ועד ראש אין בו מתום', **וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים** - והרי הארץ אבודה ממכם כשם שנשחתת הארץ על ידי זרם מים אדירים, המשחית את כל הארץ עד שאין לה תקוה עוד.

(ח) ומוסיף הנביא לצייר את שלשת הירידות שהיו לירושלים, בשלשת

ח וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה:
ט לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ
לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: י שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת
אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה: יא לָמָּה־לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי

רש"י

(ח) ונותרה בת ציון. ליקנית מיושבים כי יגלו מתוכה כאשר תומר סוכת הכרם שעשאה נוצר ונעת יבגר הכרם מניח סוכתו והולך, כמר דקטפוהי לאמר שבגרו תומה: כמלונה במקשה. כאשר תעוז המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשתלקט מניחה והולך, זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ויום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין לירא מן העופות ואין נריך לשומרה ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילות כערבל מבמותם כמשכב המלוכ במקשה, במקשית כמר דמבעיותי לאמר שלקטוהו לשון המשנה שלש מבעיות ביום: כעיר נצורה. כעיר שלרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר שם החיילות וכשמשתלקים מעליה מניחין אותם והולכין כל זה ת"י: (ט) לולי וגו'. הותיר לנו שריד. מלליו וברחמיו ולא בצדקותינו: כמעט כסדום היינו. כולנו כליס: (י) קציני סדום. שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם פיו לשטן: (יא) שבעתי עולות אילים. כמו פן ישבעך

ביאור על פי המלבי"ם

המלחמות הללו, **וְנוֹתְרָה בַת צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם** - כמו סוכת השומר בכרם, שהשומר לבדו גר שם, כך בני ירושלים היו לבדם בעירם, כי כל עשרת השבטים גלו מהארץ, ואחר כך נעשתה ירושלים **כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה** - כסוכה הבנויה בשדה קישואים, שאפילו השומר אינו נמצא שם בשעות היום, כיון שאין צורך לשמור את הקישואים מהעופות, אלא נמצא שם השומר רק בלילה, לשמור מגנבים, כך אנשי ירושלים היו מתחבאים בשעות היום במערות מפני האויבים, ונמצאים בעירם רק בשעות הלילה, ובפעם השלישית שעלה מלך אשור על ירושלים, היתה היא **כְּעִיר נְצוּרָה** במצור.

(ט) לוּלֵי ה' צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט - אם לא שהשאיר לנו ה' מעט שארית בחסדו, הרי כיון ש**כִּסְדֹם הָיִינוּ**, שהיתה רעתם גדולה יותר מרעת אנשי עמורה, אזי **לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ** - היינו נדמים בעונשינו לעונש אנשי עמורה, שלא נותר מהם איש [מה שאין כן אנשי סדום, שאף שהיו רשעים יותר, הרי נמלטו משם לוט ושתי בנותיו].

(י) שִׁמְעוּ דְבַר ה', קְצִינֵי סְדֹם - שרים הדומים ברשעותם לשרי סדום [כי רעת השופטים בסדום היתה גדולה יותר מבעמורה], **הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ**, כי התוכחה שאומר להם הנביא כתובה כבר בתורה, שאין הקרבנות מועילים בלא וידוי ותשובה, **עַם עֲמֹרָה.**

(יא) באותו זמן היו העם רגילים להביא קרבנות שמנים ומשובחים, ועל כך אומר להם הנביא, **לָמָּה לִּי רֹב זִבְחֵיכֶם יֹאמַר ה'**, וכיון שיש כמה סוגי קרבנות, מפרט הנביא את מיני הקרבנות השונים, ולגבי

עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא
חָפָצְתִּי׃ יב כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃
יג לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ

רש"י

ויצחק (משלי כה יז): **מריאים.** פטמות שמן **לא חפצתי.** אחר שאתם עוברים על פטומות: **לא חפצתי:** תורתי זבח לשעיס תועבה: **(יב) מי בקש זאת מידכם רמס חצרי.** לרמוס את שלי אחרי שאין לצבור שלם עמי: **(יג) לא תוסיפו הביא מנחת שוא.** ממרה אני בכם לא תביאו לי מנחת שוא שלכם שהעשן עולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא לנחת הרוח: **חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל** וגו'. ולקרוא מקרא מדש ושבת שאתם נאספי לקרא עצרה ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבבכם העוטה לעכו"ס והעצרה עמו שאין שני הדברים כאלו רשון יחד לקרוא עצרה ליאסף לפני והאון שבלבבכם לעכו"ס ואין אתם מוציאין זומו ממוך לבבכם:

ביאור על פי המלבי"ם

קרבנות הבאים בנדבה אומר להם, **שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים,** הקרבים כליל על גבי המזבח, **וְחֵלֶב מְרִיאִים** - ואת החֵלֶב של קרבנות השְׁלָמִים, שבהם רק החֵלֶב מוקרב, כי תכלית הקרבנות הללו להכיר בחסד ה' ולהכנע לפניו, וכיון שאתם מביאים את הקרבנות הללו ללא כוונה פנימית, הרי זה נראה כאילו אתם חושבים שאני רעב וצריך את הקרבנות והחלבים, ועל דרך זה אוֹמַר לכם ששבעתי מקרבנות אלו, ואיני רוצה בהם. ולגבי קרבנות החובה, הבאים על חטאים ואשמות, שעיקר כפרתם הוא בזריקת הדם על המזבח, הרי תכלית הקרבנות הללו שיתחרט החוטא על עוונותיו, וכיון שאינכם מתחרטים, נראה שאתם חושבים שאני צריך את דם הקרבנות, ועל דרך זה אומר לכם, **וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי.**

(יב) ועתה מדבר על קרבנות שחייב האדם להביאם רק אם הוא עולה לרגל לבית המקדש, ותכלית העליה הזו היא ללמוד יראת ה' מפי הכהנים והנביאים, ובזמן כזה ציוה ה' שיביאו קרבנות לאות רצון ואהבה, שמראה ה' שחפץ הוא בביאתם לביתו ומקבל מהם עולה ומנחה, **כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי** בשלשת הרגלים, ותאמרו שאתם חייבים להביא את הקרבנות הללו, **מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם, רְמֹס חֲצֵרָי,** כיון שאינכם מכוונים בעליה לרגל ללמוד שם יראת ה', אם כן אינכם עושים בזה שום מצווה אלא רומסים את חצרי בחינם, ומוטב שלא תעלו לרגל, ולא תתחייבו בקרבנות אלו.

(יג) ומאחר ועצם ביאתכם לבית המקדש היא נגד רצוני, כל שכן **שלא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא,** שזהו קרבן הראייה והחגיגה שאיני חפץ בהם כלל, **קְטֹרֶת** - עשן הקרבנות הללו **תּוֹעֵבָה הִיא לִי,** וכמו אדם הבא להיכל המלך נגד רצונו, ועוד מוסיף למלא את ביתו קיטור ועשן. ולגבי קרבנות המוספים הבאים בשבתות, ראשי חודשים ומועדים, אומר הנביא, **חֹדֶשׁ**

וְשַׁבָּת֙ קְרֹ֣א מִקְרָ֔א לֹֽא־אוּכַ֖ל אָ֑וֶן וַעֲצָרָֽה׃ יד חָדְשֵׁיכֶ֤ם וּמוֹעֲדֵיכֶם֙
שָׂ֣נְאָ֔ה נַפְשִׁ֖י הָיוּ֙ עָלַ֣י לָטֹ֔רַח נִלְאֵ֖יתִי נְשֹֽׂא׃ טו וּבְפָרִשְׂכֶ֤ם כַּפֵּיכֶם֙
אַעְלִ֣ים עֵינַ֔י מִכֶּ֖ם גַּ֣ם כִּי־תַרְבּ֑וּ תְּפִלָּ֣ה אֵינֶ֔נִּי שִׁמְעָ֖ה יְדֵיכֶ֥ם דָּמִ֖ים
מָלֵֽאוּ׃ טז רַחֲצ֣וּ הִזַּכּ֔וּ הָסִ֥ירוּ רֹ֖עַ מַעַלְלֵיכֶ֑ם מִנֶּ֣גֶד עֵינָ֔י חִדְל֖וּ

רש"י

(טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שילכם דמיס מלאו: דמים. לשיחה: (טז) רחצו הזכו. (פסח הוא) ל' נווי לפי שהוא מגזרת רחץ, אבל רחלו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ. רחלו הזכו הסירו מדלו למדו דרשו תשרו שפטו ריבו לכו י' מזהרות של ל' תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד עשרה מלכיות זכרונות ושופרות: חדלו הרע. מדלו ממעשיס הרעיס:

ביאור על פי המלבי"ם

וְשַׁבָּת֙ קְרֹ֣א מִקְרָ֔א - שהם הזמנים שאתם קוראים אותם מקראי קדש, **לֹֽא־אוּכַ֖ל אָ֑וֶן וַעֲצָרָֽה** - לא אוכל לסבול את התכנסותכם בבית המקדש, אפילו בחצי היום שבו אתם מתאספים ומקריבים קרבנות, כיון שבאותו זמן שאתם נעצרים בבית המקדש לעבודתי, ליבכם מלא אוון, ואין מחשבות לבבכם מתאחדים עם מעשי הקרבנות שאתם מקריבים.

(יד) חָדְשֵׁיכֶ֤ם וּמוֹעֲדֵיכֶם֙ - וכל שכן בחצי היום של המועדים, שבו אתם אוכלים ושותים, שאותו **שָׂ֣נְאָ֔ה נַפְשִׁ֖י** לגמרי, כי אין בו אפילו פעולות רצויות, אלא גם מחשבות הלב וגם המעשים הם רק באכילה ושתיה שלא לשם שמים, **הָיוּ֙ עָלַ֣י לָטֹ֔רַח** מצד שהוא נגד רצוני, **נִלְאֵ֖יתִי נְשֹֽׂא** - עייפתי ממשא זה הנמשך זמן רב, שבו אתם מתמידים ושונים בחטא.

(טו) לאחר שהוכיחם על כך שאין תועלת במעשים טובים ללא כוונת הלב, מוכיח אותם הנביא גם על האופן ההפוך, **וּבְפָרִשְׂכֶ֤ם כַּפֵּיכֶם֙** - כאשר אתם פורשים כפיכם בתפילה אמיתית, **אַעְלִ֣ים עֵינַ֔י מִכֶּ֖ם, גַּ֣ם כִּי־תַרְבּ֑וּ תְּפִלָּ֣ה** במחשבה זכה וראויה, שאז באמת הכינותם ליבכם לה' כראוי, מכל מקום **אֵינֶ֔נִּי שֹׁמֵ֖עַ** את תפילתכם, כיון שמעשיכם הרעים סותרים לכוונתכם, כי הלא **יְדֵיכֶ֥ם דָּמִ֖ים מָלֵֽאוּ**, שאתם שופכים דם נקיים, ומתנאי עבודת ה' שיהיו המעשים והכוונות מתאחדים ומקודשים לשם ה'.

(טז) לאחר שאמר להם הנביא שאין תועלת במעשים טובים ללא כוונת הלב, וכן אין תועלת בכוונת הלב בשעה שעושה האדם עבירות, מבאר להם הנביא את הדרך הראויה לשוב בתשובה אל ה', **רַחֲצ֣וּ** את כתמי העוונות הקודמים, על ידי חרטה ועזיבת החטא, **הִזַּכּ֔וּ** - זככו את הכתם היטב מכל וכל עד שיסור לגמרי, וזה נעשה על ידי תשובה מאהבה, שהזדונות נעשים כזכויות, ואמנם חזרה בתשובה מועילה על עבירות שבין אדם למקום, אך בעבירות שבין אדם לחבירו אין די בכך, אלא **הָסִ֥ירוּ רֹ֖עַ מַעַלְלֵיכֶ֑ם מִנֶּ֣גֶד עֵינָ֔י**, על ידי שישיב האדם את הגזילה, וישלם את החבלה, ויפייס את מי

א א דְּבַר־יְהוָה | אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה
יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל: ב תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ לֵךְ
קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי־זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה:

רש"י

(א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו'. מרבעה מלכים הללו קפץ בימיו שהתריך שנים בחיי כולם מכאן למרו חוי לה לרבעה שמקברת את בעליו: **ובימי ירבעם בן יואש.** מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם מלמ שגרמה לו זכות להמנות עם הנדיקים הללו לפי שלמ קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסמים בפ' המצה (דף טו) שנאמר (עמוס ז) ויאלמ אמציה וגומר קשר עליך עמוס וגו': (ב) **תחלת דבר ה' בהושע.** רבותינו אמרו מתילה לאחבעה נדיאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע יאשיה עמוס ומיכה יאשיה נתנבא שנאמר (יאשיה ו) וינועו אמות הסיפים וגומר והוא היה יוסי שנתנבא עוזיה שנכנס להיכל שרעבו העליונים לשורפו ותמתומים לבולעו כעוגתן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס נאמר שנאמים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה ו) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה, ופשוטו של מקרא תחילת דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן: **קח לך אשת זנונים.** רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם בחומה אחרת כמו שמפורש בפסמים ר"פ המצה: **וילדי זנונים.** שתלד לך ילדים שיהיו ספיקי ממזרות, ויונתן תירגם מיתנני נבואה על ידי קרתא טעוותא וקם האמור כאן ל' לימוד הוא למד אותן לשון בתשובה: **כי זנה תזנה.**

ביאור על פי המלבי"ם

פרק א

(א) דְּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי, בִּימֵי עֻזִּיָּה, יוֹתָם, אָחָז, יְחִזְקִיָּה, שהיו ארבעה אלו **מַלְכֵי יְהוּדָה, וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.** ואמנם בדרך כלל בדברי הנביאים לא מוזכרים מלכי ישראל שהיו בזמנם, אלא רק מלכי יהודה, אך כיון שבזמן ירבעם בן יואש היו מלכי יהודה נכנעים לו, עד שהתחזק עוזיה מלך יהודה למלוך מלכות חזקה שאינה כפופה למלכות ישראל, לכן הזכיר את ירבעם בן יואש מלך ישראל, שקדמה מלכותו לעוזיה מלך יהודה, ובאותו זמן היתה המלכות של כל ארץ ישראל ויהודה מיוחסת לירבעם בן יואש.

(ב) תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ, לשון 'דיבור' האמורה כאן היא לשון קשה, המורה על הקפדה ותרעומת, ולשון 'בהושע' מורה על דיבור שהיה לצורך הנביא עצמו, ולא דיבור שנאמר לצורך כל ישראל, וביארו חז"ל שבאותו זמן אמר ה' להושע שישראל חטאו, והשיב הושע לה' שיחליף את ישראל באומה אחרת, ורצה ה' להוכיח לו שכיון שישראל הם בניו אינו רוצה להחליפם, **וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ** כדי לבאר לו דבר זה, **לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים** - אשה מפורסמת בזנותה, **וְיַלְדֵי זְנוּנִים** - שהילדים שתלד לך יהיו בספק זנות, כי לא תדע בבירור שהם ילדיך, **כִּי** בדומה לכך **זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי ה',** בכך

ג וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח אֶת־גֹּמֶר בַּת־דִּבְלָיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן: ד וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל כִּי־עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי
יִזְרְעֶאל עַל־בֵּית יֵהוּא וְהִשְׁבַּתִּי מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל: ה וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא וְשָׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרְאֵל בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל: ו וַתַּהַר עוֹד

רש"י

לשון הווה הוא: **(ג) את גומר.** לשומיו ממרו כך שמה על שם זונתה שהכל גומרין בה ודעין בה כלבלה, וי"ת גומר שמש יקומו מדרכם גמרה פורענותם ומש לשו יהיו כנובלת מתמה: **ותהר ותלד.** ומוסיפו למעבד עובדין ביעין: **(ד) קרא שמו יזרעאל.** קרי שומהון מבדרית, המנבא עליהן שיגלו ויהיו זלועין בארלות: **את דמי יזרעאל.** כתרגומו מת דמי בית ממאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו מת הבעל והלכו הוא ובניו מחרי כן ועבדו עבודת עכו"ם לכך מי מוסב עליהם דמי בית ממאב כלם נקי: **על בית יהוא.** ירבעם בן יואש מבני יהוא היה (מלכים ב יג טו) וזכריה בנו נהרג:

ביאור על פי המלבי"ם

שישראל חוטאים, ואף על פי כן איני רוצה להחליפם באומה אחרת, כפי שתנהג אתה עם אשה וילדים אלו, שלא תרצה לגרשם.

(ג) וַיֵּלֶךְ הושע, **וַיִּקַּח** לו לאשה **אֶת גֹּמֶר בַּת דִּבְלָיִם** [יש אומרים שהיה הדבר רק במראה הנבואה, ולא שעשה כן במציאות. אך יש אומרים שהיה הדבר במציאות, ומלבד זאת שלפעמים ציוה ה' את הנביא בהוראת שעה לעשות דברים האסורים בדרך כלל, הרי כאן לא היה בדבר כל איסור, שהרי הושע לא היה כהן, וזונה אינה אסורה לישראל], **וַתַּהַר, וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן.**

(ד) הבן הראשון שנולד להושע עדיין היה מיוחס אליו, והוא היה משל לדורות שבזמן מלכות יהוא מלך ישראל ובניו אחריו, שהגם שלא סרו ישראל מעגלי הזהב שעשה להם ירבעם בן נבט, אך עדיין היו מיוחסים לה' ועובדים אותו, אלא ששיתפו עמו עבודה זרה, **וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו, קְרָא** את **שְׁמוֹ** של הבן **יִזְרְעֶאל, כִּי עוֹד מְעַט וּפָקַדְתִּי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֶאל** - אשיב את העונש שהענשתי את בית אחאב בחלקת יזרעאל [כמבואר בספר מלכים ב', פרק ט'], **עַל בֵּית יֵהוּא,** שהרג את יהורם בן אחאב מלך ישראל, ומלך תחתיו, כיון שגם יהוא ובניו עבדו עבודה זרה, **וְהִשְׁבַּתִּי** את **מַמְלְכוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל,** כי יהוא ובניו מלכו על ישראל במשך ארבעה דורות, והיתה נחשבת מלכותם למלכות קבועה, והשבית ה' את ממלכתם בכך שנהרג זכריה [בן ירבעם, בן יואש, בן יהואחז, בן יהוא] מלך ישראל.

(ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא, וְשָׁבַרְתִּי אֶת קֶשֶׁת יִשְׂרְאֵל - אשבור את הכח והגבורה של מלכות ישראל [ורמז לכך שיהוא מלך ישראל תפס את המלכות על ידי שמילא ידו בקשת והיכה את יהורם מלך ישראל ומלך תחתיו], ויהיה דבר זה **בְּעֵמֶק יִזְרְעֶאל,** שם נהרגו אחאב ואיזבל, ומקום זה נקבע לעשות משפט בעובדי עבודה זרה.

(ו) וַתַּהַר אשת הושע **עוֹד** [קודם שגמלה את בנה הראשון, יזרעאל, כיון שגם בנמשל תהיינה שתי התקופות סמוכות זו

וַתַּ֖הַר ע֑וֹד וַתֵּ֥לֶד בַּ֖ת וַיֹּ֥אמֶר ל֛וֹ קְרָ֥א שְׁמָ֖הּ לֹ֣א רֻחָמָ֑ה כִּ֣י לֹ֤א אוֹסִיף֙ עוֹד֙ אֲרַחֵ֣ם
אֶת־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל כִּי־נָשֹׂ֥א אֶשָּׂ֖א לָהֶֽם׃ ז וְאֶת־בֵּ֣ית יְהוּדָ֗ה אֲרַחֵם֙
וְהוֹשַׁעְתִּ֣ים בַּיהוָ֣ה אֱלֹהֵיהֶ֔ם וְלֹ֥א אוֹשִׁיעֵ֖ם בְּקֶ֣שֶׁת וּבְחֶ֑רֶב וּבְמִלְחָמָ֔ה
בְּסוּסִ֖ים וּבְפָרָשִֽׁים׃ ח וַתִּגְמֹ֖ל אֶת־לֹ֣א רֻחָמָ֑ה וַתַּ֥הַר וַתֵּ֖לֶד בֵּֽן׃ ט וַיֹּ֥אמֶר
קְרָ֖א שְׁמ֑וֹ לֹ֣א עַמִּ֔י כִּ֥י אַתֶּ֖ם לֹ֣א עַמִּ֑י וְאָנֹכִ֖י לֹא־אֶהְיֶ֥ה לָכֶֽם׃

רש"י

(ו) **לא אוסיף עוד ארחם.** לרמז: **כי נשא אשא להם.** ממלך להס מנת כוסס ופעולתס כמו ויסף מסמת (בראשית מג): (ז) **ואת בית יהודה ארחם.** לומר שמשניח את ממלכות ישראל שמגלו

עשרת השבטים היו בית יהודה נכלל הרמיס מחזקיהו עד לזקיהו: (ח) **ותגמול את לא רוחמה.** לפי תרגומו ויכלה לומו הדור בין העכו"ס שגלו שס: **ותהר ותלד בן.** ומוסיפו

ביאור על פי המלבי"ם

לזו], **וַתֵּלֶד בַּת**, וכאן לא נאמר 'ותלד לו בת', כיון שכבר החלה לזנות עם אחרים, והיה להושע ספק אם אכן היא בתו. ובת זו היא משל למלכים שקמו אחרי מלכות יהוא ובניו, שהיו אלו מלכים חלשים, **וַיֹּאמֶר לוֹ** ה', **קְרָא שְׁמָהּ לֹא רֻחָמָה, כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרַחֵם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי** [-בכך ש]**נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם**, כלומר לא אמשיך לרחם עליהם בכך שאשא ואמחול לחטאתם, אלא לא אשא את חטאתם וממילא לא ארחם עליהם, כיון שבזמנם של אותם מלכים התמעטו הצדיקים יותר, וכולם הרעו מעשיהם לעבוד עבודה זרה [ואמנם, אף שכבר לא נהג עמהם ה' ברחמים, אך עדיין היו מכונים 'עמו', כיון שעוד נשארו שבטי יהודה ובנימין והנלוים להם, שהיו נאמנים לה', ובדומה לכך הושע קרא לבתו 'לא רוחמה', אך עדיין לא הכחיש את השייכות שלו עם אשתו].

(ז) **וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם, וְהוֹשַׁעְתִּים בַּה' אֱלֹהֵיהֶם**, וזה היה בזמן חזקיהו מלך יהודה, שהושיע אותם ה' בדרך נס מיד סנחריב וצבאו, **וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקֶשֶׁת וּבְחֶרֶב וּבְמִלְחָמָה, בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים**, אלא יצא מלאך ה' והיכה את מחנה אשור.

(ח) **וַתִּגְמֹל** אשת הושע **אֶת לֹא רֻחָמָה**, והיתה הפסקה בין לידת הבת ללידת הבן שאחריה, שבתקופה זו גמלה את הבת, כיון שגם בנמשל עבר זמן רב מהתקופה הנרמזת על ידי הבת, לבין התקופה הבאה, הנרמזת בבן שנולד, **וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן**, כיון שהנמשל הוא תקופת חזקיהו ויאשיה מלכי יהודה, שהיתה מלכותם מלכות חזקה, ולכן נרמזו בלידת בן.

(ט) **וַיֹּאמֶר** לו ה', **קְרָא שְׁמוֹ** של הבן **לֹא עַמִּי**, כמכחיש לגמרי את שייכותו לבנו וממילא גם לאשתו, **כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי, וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם**, ובנבואה זו אמר ה' להושע לגרש את אשתו, ואם יעשה כן, אף ה' יחליף את ישראל באומה אחרת, כפי שאמר לו הושע, ועתה הבין הנביא שאין רצון ה' בכך, ולכן פתח ואמר דברי סנגוריה ושבח על ישראל.

ב א וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא
יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר
לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי: ב וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ
לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל: ג אִמְרוּ

רש"י

ועבדו עובדין כיון, ולפי פשוטו כמשמעו: **(א) והיה מספר.** מה ענין פורענות ומחמה סמוכין בדבור אחד, ובזמיטו פירשו בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שחמר החליפם עמד ובקש עליהם רחמים, ובספרי דבי רב פרשת ויצא יעקב בשטים שניו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אחם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול היס מה ענין זה אצל זה אצל למלך שכעס על עבדו אלא אחר הסופר לבוש ולכחוב לה בט עד אלא בא הסופר ואמרה המלך לעבדו אמר המלך אפשר יש סופר זה מכאן אלוק כלומר לבו אלוק ואוהה לומר למה אלא אחרי אחר לו בא וכחוב לה אחני כופל לה כאומנה ולפי פשוטו כך היא שמיכתו כי אחם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אלהה עצמי כאילו איני לכם ואגלו לבין האומות ואף עם אברנו ואעמתו ועם אשונו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה (דברים ל) והשבות אל לבבך בכל הגויס אשר הדיחך וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדיו וגו': **(ב) ראש אחד.** דוד מלכם: **כי גדו֫ל יום.** קבוץ זרייעתם: **(ג) אמרו לאחיכם עמי.** כתרגומו תובו לגוריימי ועל

ביאור על פי המלבי"ם

פרק ב

(א) פתח הושע ואמר לה', איך תרצה לשלח את ישראל מלפניך, והלא לעתיד לבא **וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִמַּד** - לא ניתן למדוד את החול מחמת שהוא מפוזר בכל העולם, ונסתר גם בתהומות הים, **וְלֹא יִסָּפֵר** - לא ניתן לסופרו, מחמת דקותו וריבויו, וכך יהיו ישראל מרובים מאד, ומפוזרים בכל הארצות, **וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם,** כפי שאמר עתה ה' כשרצה להגלותם וכעס עליהם, **יֵאָמֵר לָהֶם** לעתיד לבא **בְּנֵי אֵל חָי,** כי אז יכירו כל הגויים כי אביהם חי ומשגיח עליהם בתמידות, ורק על ידי השגחתו התקיימו במשך כל הגלות.

(ב) וְנִקְבְּצוּ אז כל ישראל, **בְּנֵי יְהוּדָה** שגלו בחורבן הראשון על ידי נבוכדנצר מלך בבל, ולא חזרו כולם בזמן בית המקדש השני, **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל** - עשרת השבטים שגלו על ידי סנחריב מלך אשור, יחזרו כולם **יַחְדָּו, וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד,** והוא משיח בן יוסף שימלוך עליהם בתחילה, **וְעָלוּ מִן הָאָרֶץ** - יעלו מכל המקומות שבכדור הארץ אל ארץ ישראל, ואז יתפרש באופן אחר שם הבן הראשון של הושע, שנקרא יזרעאל, **כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל,** ויהיה שמו מלשון זריעה, שתהיה הגלות לישראל כמו זריעה, שבתחילה מרקיבים גרעיני התבואה באדמה, ולאחר מכן צומחים שיבולים מלאות גרעיני תבואה, כך לאחר הגלות יהיו ישראל מרובים יותר, ויום זה

לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה: ד רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא
אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ:
ה פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהַצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ
כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַצָּמָא: ו וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים

רש"י

כניסמכון מרמס: (ד) **ריבו באמכם.** נכנסייה סלכס סל עכסיו סהיא סס לדורות הנמיס: **מבין שדיה.** דרך הנופפות סממעכין להס בין דדיהס ויונקן תינוס ופולטן טעותהן מבין קירוסן: (ה) **כיום הולדה.** כיוס סמלאתיה נמלריס כמו סמפורס (ביחזקאל טז) ומולדתך ביוס הולדת אותך לא כרת סרך ותוסלכי על פני הסדה בגועל נפשך לא חמה עליך עין (שס): **כמדבר.** גזירות שגזרתי עליהס נמדבר שס יתמו ושס ימותו (במדבר יד): **והמתיה.** ומקטלינה:

ביאור על פי המלבי"ם

שיתגלה הדבר לעיני העמים יהיה יום גדול בניסים ונפלאות שיעשה ה'.

(ג) ולכן, **אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם,** שהוא הבן השלישי של הושע, **'עַמִּי',** במקום לקוראו 'לא עמי' כפי שקראוהו בתחילה, **וְלַאֲחוֹתֵיכֶם,** שהיא בתו של הושע, ששמה היה בתחילה 'לא רוחמה', קיראו עתה בשם **'רֻחָמָה',** ובכך ביקש הושע מה' שיחזור בו מכעסו על ישראל, וירחם עליהם ויאמר להם כבר עתה 'עמי אתם', על שם העתיד.

(ד) עתה משיב ה' תשובה להושע, אם אכן רצונכם שישארו ישראל העם הנבחר, אם כן מוטל עליכם, הנביאים והצדיקים שבישראל, **רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ** - הוכיחו את כנסת ישראל, שהיא אֵם האומה, והחזירו אותם למוטב, **כִּי** לפי הנהגתה עתה **הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ,** ועל כן עליכם להוכיחה, **וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ,** שזהו עוון עבודה זרה, שמחליפים את עבודת ה' בעבודת אלילים, **וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ,** שזהו עוון גילוי עריות.

(ה) ואם לא תעשה כן ולא תחזור למוטב, יחזיר ה' את כנסת ישראל למצב שהיתה בו בטרם לקחם לו ה' לעם, כשהיו במצרים, שנמשלו אז [בנבואת יחזקאל, פרק ט"ז] לילדה קטנה ועזובה שננטשה על ידי אִמָּהּ מיד לאחר לידתה, והתבוססה בדמיה, **פֶּן אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה, וְהַצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ,** שכך כביכול מצאה ה' באותו זמן, וזהו משל על השראת השכינה וההשגחה הפרטית, שהם בגדי התפארת שנתן לה ה', ואם אין כנסת ישראל עובדת את ה', יטול ממנה את ה'בגדים' הללו, **וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר,** בגלות העמים, **וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה** - אשים אותה כארץ שממה, **וַהֲמִתִּיהָ בַצָּמָא,** וכפי שהיה עתיד לקרות לה מתחילה, בעת שנולדה, אם לא היה ה' נוטל אותה ומגדל אותה.

(ו) **וְאֶת בָּנֶיהָ,** שהם הצדיקים שבישראל, **לֹא אֲרַחֵם, כִּי בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה,** ומאחר והעולם נידון אחר רובו, וכנסת ישראל כולה סרה מעם ה', גם הצדיקים ייחשבו בכללם.

הֵֽמָּה׃ ז כִּֽי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי
נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ ח לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ
אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃
ט וְרָדְפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא
וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃

רש"י

(ז) **אמם.** כנסיה שלהם: **הובישה הורתם.** נהיתו מלפיהן המכמיס המוריס להם הורעות נופיס מפני עמי המרץ מומריס להם לא תגנובו והם גונביס לא תלוו נרבית והם מלוויס: **אחרי מאהבי.** בדרכי העכו"ס: (ח) **הנני שך.** לי סגירה כמו הסך מסוכתו (ישעיה ה) כמשוכת תדק (משלי טו): **את דרכך.** דרכיס ושבילים שמת הולכת בהם: (ט) **ורדפה.** ממשקלות לשון כנד הוא זה כמו (שם יג) ומרדף רקיס פורקנייי"ר בלע"ז בלומר תמזור מחריבם ולא תשיגם: **את מאהביה.** מלריס ומשור ולא תוכלי לנקב מהם עזרה: **ובקשתם.** ובקשה תומס:

ביאור על פי המלבי"ם

(ז) **כִּי זָנְתָה אִמָּם, הֹבִישָׁה הוֹרָתָם,** ולא היו מעשיה בדרך מקרה, אלא **כִּי אָמְרָה, אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי, נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי, צַמְרִי וּפִשְׁתִּי, שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי** [-משקאותי], והנמשל הוא שחשבו ישראל באותו זמן שהשפע המגיע להם הוא על ידי עבודת הכוכבים והמזלות, ואין להם תועלת בעבודת ה'.

(ח) **לָכֵן הִנְנִי שָׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים** - אשים בדרך הראשית והרחבה קוצים, שלא תוכל ללכת שם, **וְגָדַרְתִּי אֶת גְּדֵרָהּ** - אבנה גדר במקום שיש בו פרצות, שלא תוכל לצאת משם, **וּנְתִיבוֹתֶיהָ** - הדרכים הקטנות והצדדיות, **לֹא תִמְצָא,** כי אקלקל אותם. והנמשל הוא שכך שינה ה' את מערכת הכוכבים והמזלות, באופן שלא יוכלו ישראל להמשיך על עצמם טובה ושפע מהם בדרכי הטבע, וגם הטיל שנאה בין אומות העולם שהיו ישראל סומכים עליהם, באופן שלא יהיה לישראל משענת רוחנית או גשמית כלל.

(ט) **וְרָדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ, וְלֹא תַשִּׂיג אֹתָם, וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא,** כי גם מערכת הטבע תתנגד לישראל לגמרי, ולא רק שלא יוכלו להמשיך לעצמם שפע מיוחד, אלא גם השפע שהיה עתיד לבא אליהם בדרך הטבע, ימנע מהם. אמנם לא הועיל הדבר שיכירו בחטאם, אלא **וְאָמְרָה, אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן,** אל הקדוש ברוך הוא, אך לא מפני שתכיר בחטאיה ובטעותה, אלא רק **כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה,** כלומר, לאחר שמערכת הטבע ומערכת המזלות מתנגדות לישראל, יאמרו שטוב להם יותר להסתופף בהשגחת ה' ובעבודתו, אך עדיין יחשבו שאם היו מערכות הטבע והמזלות מטיבים להם, כפי שחשבו שהיה בתחילה, היה הדבר טוב עבורם יותר.

י וְהִיא֙ לֹ֣א יָדְעָ֔ה כִּ֥י אָנֹכִ֖י נָתַ֣תִּי לָ֑הּ הַדָּגָ֣ן וְהַתִּירֹ֔שׁ וְהַיִּצְהָ֖ר
וְכֶ֥סֶף הִרְבֵּ֖יתִי לָ֑הּ וְזָהָ֕ב עָשׂ֥וּ לַבָּעַֽל׃ יא לָכֵ֣ן אָשׁ֗וּב וְלָקַחְתִּי֙ דְּגָנִ֣י
בְעִתּ֔וֹ וְתִירוֹשִׁ֖י בְּמוֹעֲדֹ֑ו וְהִצַּלְתִּי֙ צַמְרִ֣י וּפִשְׁתִּ֔י לְכַסּ֖וֹת אֶת־עֶרְוָתָֽהּ׃
יב וְעַתָּ֗ה אֲגַלֶּ֤ה אֶת־נַבְלָתָהּ֙ לְעֵינֵ֣י מְאַהֲבֶ֔יהָ וְאִ֖ישׁ לֹא־יַצִּילֶ֥נָּה
מִיָּדִֽי׃ יג וְהִשְׁבַּתִּ֖י כָּל־מְשׂוֹשָׂ֑הּ חַגָּ֥הּ חָדְשָׁ֛הּ וְשַׁבַּתָּ֖הּ וְכָל מֹועֲדָֽהּ׃

רש"י

(י) **לֹא ידעה.** לפי שמה של נבה והרחיק עצמה כלפי יוצרה: **וכסף הרביתי לה וזהב.** וכסף עשוהו לבעל: **(יא) בעתו.** בעת גמר פיסול הפירות: **והצלתי.** ממנה: **צמרי ופשתי.** מאר היה לכסות מת ערותה, כל הנלה שבמקרא לשון מרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויגל מלהיס מת מקנה מציכם (בראשית לו) כי כל העובר מאר הגיל (שם): **(יב) ואיש לא יצילנה מידי.** אף זכות מצותם

ביאור על פי המלבי"ם

(י) אך מחשבה זו היא טעות, **וְהִיא לֹא יָדְעָה**, שגם בתחילה, כשעבדו עבודה זרה והיה להם שפע, לא היה זה מחמת השפעת המזלות והכוכבים כלל, אלא **כִּי אָנֹכִי** הוא **שָׁנָתַתִּי לָהּ** תמיד את **הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר**, כי ישראל אינם נמצאים אף פעם תחת השפעת המזלות, אלא כל השפע בא להם מה', **וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ, וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל**, והיינו בהיפך ממחשבתם, אלא הכסף והזהב באו מה', והם השתמשו בו לעבודה זרה.

(יא) וכדי להוציא מליבם את הטעות הזו יוכיח להם ה' שהרעה הבאה אליהם אינה במקרה, אלא בהשגחה, **וְלָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ** - ישוב ה' ויתן את הגשמים בעתם והארץ תתן יבולה, באופן שיֵראה להם שמצד מערכת הטבע הם מוכנים לקבל את הטובה, וכשיהיה הדגן מוכן והתירוש עשוי, ישוב ה' ויטול מהם אותם על ידי השגחה פרטית לרעה, **וְהִצַּלְתִּי** [-אטול מהם] את **צַמְרִי וּפִשְׁתִּי** שכבר היו מוכנים **לְכַסּוֹת אֶת עֶרְוָתָהּ**, ועל ידי זה יווכחו לראות שלא מערכות הטבע והמזלות הן המריעות ומטיבות להם, אלא גם הטובה וגם הרעה באים אליהם רק בהשגחת ה'.

(יב) **וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נַבְלָתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ**, שהן מערכת הטבע ומערכת המזלות, שעל אף שמערכות אלו יהיו כביכול לטובתה, יעניש אותם ה' בהשגחתו הפרטית וימנע מהם את הטובה, **וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי**, ועל ידי זה יתגלה להם בבירור שאין שום כח ביד המערכות להיטיב או להרע להם, אלא הכל בא רק בהשגחת ה' וגזירתו.

(יג) **וְהִשְׁבַּתִּי** - אבטל את **כָּל מְשׂוֹשָׂהּ, חַגָּהּ, חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ, וְכֹל מוֹעֲדָהּ**, שקבעו להם חגים ומועדים מסוימים לשם עבודה זרה, וחשבו שימים אלו מסוגלים לברכה ולהצלחה על ידי עבודת אלילים, וה' יהפוך את הימים הללו לימי צרה ואפילה,

ד וַהֲשִׁמֹתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִּי אֲשֶׁר
נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה: ט וּפָקַדְתִּי
עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה: ט לָכֵן הִנֵּה
אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: י וְנָתַתִּי לָהּ

רש"י

תמה: **(יד) והשמותי.** לשון שממה: **אתנה.** כמו מתנן: **ושמתים ליער.** שהחיות מהלכות שם ומוכלות הפילות: **(טו) ופקדתי עליה.** שכך פורענות: **ימי הבעלים אשר תקטיר.** תמיד להם

ול' הווה הוא: **ותעד נזמה וחליתה.** ל' עדי כזונה המתקשטת לקראת מאהביה: **וחליתה.** כל' ערבי הוא קישוט: **(טז) לכן הנה אנכי מפתיה.** מצלה להמשך מחרי לזונייך כלע"ז ומהו הפיתוי

ביאור על פי המלבי"ם

כדי להוכיח להם שאין שום כח וסגולה בימים אלו.

(יד) אמנם, גם אחרי שהתחילו ישראל לשוב קצת בתשובה, בזמן הושע בן אֵלָה מלך ישראל, שביטל את השומרים שמנעו מישראל לעלות לרגל, לא היתה תשובתם שלימה, ועדיין נטה ליבם לעבודה זרה, ולכן הביא עליהם ה' את סנחריב מלך אשור, **וַהֲשִׁמֹתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ** - הארץ ועציה הטובים יהיו שוממים, כיון שלא הכירו בכך שה' הוא שנתן להם את ארץ ישראל ופירותיה, אלא **אֲשֶׁר אָמְרָה, אֶתְנָה הֵמָּה לִי** - זהו אתנן שקיבלתי, **אֲשֶׁר נָתְנוּ לִי מְאַהֲבָי,** והם העבודות זרות שהיו עובדים, וכיון שכפרו בטובה זו, יטול מהם ה' את הארץ, **וְשַׂמְתִּים לְיַעַר** שהחיות הרעות נמצאות בו, **וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה,** והיינו שיתן את הארץ ביד סנחריב, שהושיב בה אומות פראיות כחיות השדה, והחריב את ארצם.

(טו) וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם, להענישם על כך, אך עדיין לא שבו ישראל בתשובה, ולא עזבו לגמרי את העבודה זרה, אלא **וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ** - לקחה את הנזם והתכשיט האחרון שנשארו לה, **וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ,** כי הלכו ישראל למצרים לבקש מהם עזרה נגד סנחריב, **וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם ה',** כי לא השכילו לחזור אל ה' בכל ליבם, אלא המשיכו לבקש עזר וסיוע מהעמים, וישועה מעבודת אלילים.

(טז) לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ, וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר, שם לא תמצא מי שיחטא עמה, **וְדִבַּרְתִּי עַל לִבָּהּ** שתיטיב את דרכיה, וכך הוליך ה' את ישראל בגלות, שם יתרחקו מהם כל הגויים, ויסבלו רדיפות וצרות, ולא יוכלו להשען על מערכת הטבע או הכוכבים, כי כולם יתנגדו אליהם באשר הם גולים ממקומם לארץ לא להם, ואז יכירו שרק בהשגחת ה' ייטב להם, וישובו אל ה'.

אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ יח וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃ יט וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ כ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא

רש"י

והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר ויש שם תשיג אל נפש כי טוב לה כשעמדה לעתיד מכשמרדה בי: **(יז) את כרמיה.** מ"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוב כד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א) ד"ק והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג וכסגנון זה נתנבא (יחזקאל כ) שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכתיב אקייס וזהו את כרמיה: **ואת עמק עכור.** עומק הצרות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה שמתוך צרות תתן לב לשוב אלי: **וענתה שמה.** ל' דילה כמו מעון מריות (נחום ג): **כימי נעוריה.** שיהיה במצרים ימים רבים: **וכיום עלותה וגו'.** שנעקה אלי ממצרים מתוך שיעבוד וגאלתיה כן גם עתה: **(יח) תקראי אישי וגו'.** תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון מישות ומיחת נעוריה: **בעלי.** לשון אדנות ומורא ורבותיו פירשו כלשה בבית חמיה ולא כלשה בבית אביה: **(יט) ולא יזכרו עוד.** ישראל בשמם של בעלים אלו לא יזכרו הבעלים בשמם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הבעלים עוד כל"ל

ביאור על פי המלבי"ם

(יז) וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם - ושם, בגלות, יתן להם ה' את צרכיהם בהשגחתו הפרטית, ו'כרמים' אלו מרמזים גם על האמונה והתורה, שבהיותם בגלות מסרו ישראל נפשם על קיום התורה ומצוותיה, **וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר** - את הצרות העמוקות יתן להם ה' **לְפֶתַח תִּקְוָה**, כי באחרית הימים, קודם הגאולה השלימה יסיר מהם ה' את עול השעבוד אל הגויים, ויתחילו לקוות אל החירות והגאולה השלימה, **וְעָנְתָה שָּׁמָּה** - תזמר ותשיר בקול, כי יחזרו אליה הניסים, **כִּימֵי נְעוּרֶיהָ**, והיינו כפי שהיו בזמן כיבוש הארץ ובנין בית המקדש הראשון, **וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם**, שהם הניסים שנעשו במצרים ובקריעת ים סוף.

(יח) וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא, נְאֻם ה', תִּקְרְאִי אִישִׁי, ששם זה מורה על החיבה והאהבה שבין איש לאשתו, כי אז יוריד ה' שכינתו לשכון בעולם הזה, ויקבלו את השפע האלוקי בגלוי וללא אמצעים, **וְלֹא תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי**, ששם זה מורה על השליטה והאדנות, כפי ששוררת השגחת ה' קודם הגאולה, שהשפע מגיע בדרכים נסתרות, ומחמת כן יש הטועים לעבוד את הכוכבים והמזלות, בחושבם שיש בידם להשפיע עליהם שפע נוסף.

(יט) וַהֲסִרֹתִי אֶת שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ, כי לא תצטרך עוד לאמצעים לקבלת השפע, **וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם** כלל, כי אז יהיה העולם כולו תחת השגחת ה' הפרטית והגלויה.

(כ) ובאותו זמן לא יהיה רע בעולם כלל, **וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם חַיַּת**

עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב
וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח: כא וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי
לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: כב וְאֵרַשְׂתִּיךְ
לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה: כג וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה

רש"י

(יפעיה ג) והמלילים כליל יחלוף: **(כ) עם חית השדה.** שמשבית מזיקין מן העולם וכה"ג (שם יג) לג ירעו ולג ישמיעו וגו': **(כא) בצדק ובמשפט.** שתתנהגו בהן: **וברחמים.** שיבא לך מאתי על ידיהם כשברהם שניהו כתיב (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים שנאמר (דברים יג) ונתן לך רחמים ורחמך ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (שם יז) פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה) והופכים לענה משפט וצדקה לארץ הניחו לף הקב"ה לפף מהם החסד והרחמים שנ' (ירמיה טו) כי לספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנאמר (יפעיה ט) ניון במשפט תפדה וגו' הקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה חותן עטרה לתרבעתן ומושיבן ברעתן: **(כב) וארשתיך לי באמונה.** שכשר האמונה שהאמינת בגולה להבטחות שעל ידי נביאי:

ביאור על פי המלבי"ם

הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה, באופן שגם אותם בעלי חיים שדרכם להזיק בלא בחירה, לא יזיקו עוד, **וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה** הבאים מכח אנשים רשעים בעלי בחירה, **אֶשְׁבּוֹר מִן הָאָרֶץ, וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח,** כי לא יחששו עוד משום דבר.

(כא) ובאותו זמן יקח אותם ה' מחדש להיות לו לעם, **וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם,** בשונה מהאירושין הראשונים, בזמן יציאת מצרים, שהיו זמניים, כיון שהיה ידוע לה' שעתידים ישראל לחטוא, עתה יהיו אלו אירושין לעולם, כי לא יחטאו עוד. **וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט,** שיתנו ישראל כביכול כ'מתנה' לה' את הנהגתם הישרה בדברים שבין אדם לחבירו, שיהיו בצדק ובמשפט, **וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים** - כנגד זה יתן להם ה' במתנה את הנהגתו עמהם, שתהיה בחסד וברחמים.

(כב) וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה - ועוד יתנו ישראל כביכול את הנהגתם הטובה בדברים שבין אדם למקום, שעיקרם תלוי באמונה בה', וכנגד זה יתן להם ה' את השראת שכינתו ביניהם, והנהגתו עמהם בגלוי באותות ובמופתים, ועל ידי זה **וְיָדַעַתְּ אֶת ה',** כי תהיה הידיעה מוחשית וברורה, עד שלא יצטרכו עוד לאמונה, שהיא קבלה בדבר שאין ידיעתו ברורה, כי הידיעה הברורה שתהיה להם במציאות ה' תהיה גדולה מן האמונה.

(כג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא, כאשר תבוא הגאולה השלימה, **אֶעֱנֶה** [-אשיב תשובה] **נְאֻם ה',** כי בכל עת, הזרע הנזרע באדמה כביכול 'שואל' ומבקש שיצמחו ממנו דגן ותירוש, והדגן והתירוש שואלים ומבקשים מהארץ שתתן להם כוחה ותצמיח אותם, והארץ שואלת מהשמים